Højskolens navn: *	Løgumkloster Højskole
Projektets navn: *	Den levende Middelalderhave
Projektansvarlig: *	Elise Hvelplund Brink
Accept af, at prokjektansvarlig kan fremgå på foreningens hjemmeside	JA

Beskriv kort projektets overordnede formål:

På Løgumkloster Højskoles ca. 1,5 hektar store grund etableres "Den levende Middelalderhave" – en både historisk og bæredygtig have, der inspirerer til fordybelse, ro, fællesskab, kreativitet og større naturforståelse med afsæt i FN's 17 Verdensmål. En have, der med mange oplevelsesrum og en stor mangfoldighed af urter, grøntsager, stauder, buske og træer, skal give børn, unge, borgere i lokalområdet samt elever og lærere på højskolen lyst til at gribe og begribe naturen og forstå sammenhængen fra jord til bord samt styrke ånd og hånd.

Hvem har været projektets primære målgruppe?	Borgere i lokalområdet samt frivillige i havelauget, der har bidraget til udvikling og vedligeholdelse af haven. Eleverne på det lange ophold har også været en vigtig målgruppe i opstart og etablering af middelalderhaven.
Hvor mange personer har medvirket i projektet som deltagere?	I alt ca. 410 deltagere: skoleelever og lærer (19 +1), højskoleelever og lærere (56 + 10), borgere (158 til Åben Have). Workshops og foredrag (87), rundvisninger og korte kurser (44), børnehave og pædagoger (15 + 3), havelaug (8)
Hvor mange personer har projektet i øvrigt	I alt ca. 125 (dagplejere og børn, hundeluftere og borgere, der går tur i området, refugiets gæster og frivillige i kirken)

berørt, og hvem

drejer det sig

om?

Hvilke konkrete aktiviteter er blevet gennemført i regi af projektet?

Der er afholdt 4 fællesskabsfremmende og borgerrettede aktiviteter i 2021:
I forhold til projektets delmål om at skabe en levende have for både lokalbefolkningen i området og højskolens elever, er der etableret både en frugthave, historisk urtegård og køkkenhave, som har givet de besøgende en oplevelse af en levende og frodig have. Der er afholdt 4 fællesskabsfremmende borgerrettede aktiviteter i juni, august, september og november med forskellige temaer og aktiviteter i forhold til årstiden.

Åben Have i juni med udstilling fra eleverne skabende naturværksteder. Lancering af Middelalderhaven i august med fællesspisning, foredrag om bier og fugle i haven samt stande ved frivillige og elever. Høstfest i september med foredrag om at "opbevare og gemme til vinteren" samt udlodning af høstgaver med grøntsager fra køkkenhaven. Jule-arrangement i november med fremstilling af kreativ pynt og servering af gløgg/kakao. Herudover har der været en række rundvisninger i haven for kursister på de korte kurser, gæster fra refugiet samt afholdt foredrag i forbindelse med korte kurser om havedyrkning, naturen i haven og kulturhistorien koblet til klosterhaver og helbredende urter, som har været offentligt annonceret.

Oprettet et havelaug med 8 frivillige
Der er etableret en gruppe af 8 faste frivillige (havelauget), som kommer kontinuerligt i haven og er engageret i udviklingen af middelalderhaven. I højsæsonen fra marts til oktober 2021 har havelauget mødtes fast én gang om ugen og arbejdet i haven. På møderne har de frivillige bidraget til planlægning af Åben Have, kigget på haveplaner og plantelister samt drøftet igangværende udviklingsopgaver i haven. Højskolelærer og projektleder Elise Hvelplund Brink har stået for planlægning og koordinering af haveopgaver og samlet op på drøftelser fra de ugentlige møder. Opgaverne har været synlige på en "tavle" på højskolen, hvor de frivillige, og medarbejdere løbende har kunnet følge med i kommende og igangværende opgaver. Der er gennemført 6 foredrag/workshops i 2021 med forskellige perspektiver på bæredygtigt havebrug og selvforsyning, gamle lægeurter samt den naturvenlige have. Havelauget har været inviteret med til alle workshops for at få en større viden om havedyrkning historisk set og i et bæredygtigt perspektiv. Eksempelvis en workshop med Karoline Aaen om gravefri dyrkning af

køkkenhaven samt et foredrag om historiske urter og deres egenskaber af urteekspert Annemette Olesen. De frivillige er blevet klogere på det at dyrke haven samtidigt med, at det har givet en fælles forståelse i gruppen og oplevelsen af at være en del af fællesskabet på højskolen.

Projektleder Elise Hvelplund Brink har i samarbejde med højskolens frivilligleder Birgitte forsøgt at lokke flere frivillige til højskolen og til haven via workshops, omtale på hjemmesiden, sociale arrangementer, foldere og Åben Have arrangementer. På grund af corona har det ikke været muligt at gennemføre så mange arrangementer i foråret 2021, som først planlagt. På grund af restriktionerne har der i foråret 2021 ikke været en aktiv og synlig indsats for at tiltrække nye frivillige. I stedet har fokus været på at fastholde de frivillige.

Fag på det lange ophold: Der har været 5 valgfag, hvor haven har indgået i undervisningen på forskellig vis: "Terapihaven", "Sank og spis", "Kogebog", "Klosterhaven" samt "Ord & Billeder". Der er udbudt et hovedfag med haven som omdrejningspunkt både forår og efterår 2021 med overskriften i foråret 2021 "Selvforsyning – have" og i efteråret "Bæredygtighed og DIY", hvor eleverne har arbejdet med selvforsyning, økologi, permakultur og biodynamisk dyrkning i forhold til havebrug på forskellig skala fra vindueskarmen til frilandshaven. Herudover har der i efteråret 2021 været udbudt et fag "Sleepy sketching", hvor eleverne har haft små tegneopgaver og fordybelsesopgaver i haven og med havens planter som inspiration. Der har ligeledes været en morgenrutine kaldet "Naturhaven", hvor eleverne 3 gange om ugen fra morgenstunden af har været i haven og plantet, luget og høstet urter og grøntsager i forhold til årets gang i haven. I morgenrutinen "Mindfulness" har eleverne også brugt haven, som et meditativt rum, hvor de har fundet steder til fordybelse og nærvær mellem frugttræer og urter. Endeligt har hovedfaget "Filosofi" også brugt haven som undervisningsrum i dele af faget bl.a. i forhold til undervisning i Arne Næss økologiske filosofi og vores forbundethed til naturen.
Undervisningsforløb i haven for lokale skoler. Der har været afholdt 2 undervisningsforløb for en lokal skoleklasse og et samarbejde er etableret med den lokale friskole, som gerne vil udvide samarbejdet i 2022 og besøge haven oftere – også med andre klasser. Hertil er der lagt undervisningsforløb på en underside om Middelalderhaven på Løgumkloster Højskoles hjemmeside, som er udviklet og testet i samarbejde med Løgumkloster Friskole.

Børnehaver – aktiviteter. Markledets børnehave i Løgumkloster har besøgt haven to gange i løbet af sæsonen, hvor børnene har været med til at så grøntsagsfrø og blomster i et af højbedene. I efteråret

besøgte de haven igen for at se hvordan grøntsagerne var groet hen over sommeren. De hjalp med at høste lidt gulerødder og majs og fik herved oplevet sammenhængen fra frø til plante.

Aktiviteter i forhold til terapihaven og mental sundhed
Både elever, frivillige i havelauget og kursister på de korte kurser har bidraget til at indrette levesteder i haven til gavn for både fugle, insekter og vilde planter. Der er bygget kvashegn, bygget insekthoteller, plantet sommerfuglebuske og andre insekt- og bivenlige urter og blomster. Der er givet plads til vilde planter udvalgte steder og gamle træer er bevaret. I forhold til aktiviteter indenfor haveterapi har der været gennemført et ugekursus med overskriften "Den helende have", hvor deltagerne besøgte en Terapihave ved Kolding og udformningen af højskolens kommende fordybelseshave blev diskuteret. Her blev det også drøftet værdien i at skabe vilde og artsrige haverum, som også kan gavne den mentale sundhed. I denne uge var der ligeledes et foredrag om klosterhaverne og de helbredende urter, og hvordan munkene også indrettede meditative rum i haven. På det lange ophold har eleverne i morgenrutinen "Mindfulness" og "Sleepy Sketcing" brugt haven som et fordybende rum, hvor de har mærket årstidernes skiften og har kunnet være nærværende i haven.

Hvilke aktører har I samarbejdet med i forbindelse med projektet?	Grundskoler og efterskoler i Løgumkloster, børnehaver i Løgumkloster, styregruppen med lokalrådet, refugiet, lokal skole og børnehave repræsenteret, naturvejledere i Tønder Kommune, • FUV (Folkekirkens Udviklings- og Videnscenter), Løgumkloster Kirke.

Hvilket positivt udbytte har samarbejdet medført?

Samarbejdet med de forskellige institutioner og interessenter repræsenteret i styregruppen har medført at der gennem middelalderhavens etablering er taget hensyn til forskellige brugere og målgruppers behov. Eksempelvis i forhold til udformning af en udeskole, som både skal være tilgængelig for skoler og børnehaver til undervisning og give ly/læ, men samtidigt være et planteværksted, hvor de frivillige kan arbejde med planterne hen over sæsonen. Refugiet har også bidraget med nye perspektiver på projektet, og hvordan haven kan tænkes sammen med kirken og refugiet, således at der skabes en sammenhængende oplevelse, der formidler munkenes historie og naturen i Løgumkloster. Samarbejdet med kirken har også åbnet op for nye målgrupper, fx ensomme ældre som en målgruppe også. Efter et

undervisningsforløb for 30 frivillige i Menighedsplejens Besøgstjeneste blev det klart, at besøgsvennerne ser store fordele i at bruge haven som det fælles tredje med den ven, de besøger. Det er både naturen, men også tilknytningen til højskolens liv, der byder på gode samtaleemner ud over at konkrete aktiviteter, som blomster- og bærplukning, kan være et fælles tredje. I den forbindelse er det vigtigt med gode siddepladser og stier, der er kørestols- og rollatoregnede.

Hvilke udfordringer har samarbejdet medført?

Udfordringen har været i perioden med restriktioner og delvis nedlukning at holde kontakten med de mange interessenter og samarbejdspartnere og få forventningsafstemt målgruppernes forskellige behov og ønsker til haven. Eksempelvis i forhold til udformning og placering af udeskolen. Der er mange hensyn og interesser, der skal tænkes ind i udviklingen af delområderne og faciliteterne i haven.

Det har været en udfordring at få afsat tilstrækkeligt med tid og ressourcer af til at etablere samarbejdet med skolerne og få planlagt og afprøvet flere undervisningsforløb i haven.

Hvilke dele af projektet er lykkedes bedst?

Uddyb hvilke forhold der har haft betydning for, at disse elementer er lykkedes?

Etableringen af den historiske urtegård, skovhave/abildgård og køkkenhave er forløbet godt og har allerede givet de besøgende en oplevelse af en frodig have med en mangfoldighed af urter, blomster, grøntsager og frugttræer. På et års tid er der blevet plantet mere end 20 frugttræer, 50 bærbuske og mere end 100 stauder, krydderurter og historiske urter i samarbejde med eleverne på det lange hold og de frivillige i havelauget. Græsplænerne er blevet omdannet til spiselige bede med grøntsager, urter, bærbuske og frugttræer, som har skabt en interesse og nysgerrighed omkring haven hos borgere i lokalområdet og besøgende i omegnen. Borgere har gået tur gennem haven og har deltaget i Åben Have for at få mere at vide om projektet og har derigennem vist deres interesse for projektet. Lokalbefolkningen har været positive overfor etablering af haven og de nye oplevelsesrum og udendørs mødesteder, det tilfører lokalområdet. Der har været afholdt en række workshops med haveeksperter, som har bidraget med viden og inspiration til projektets etablering og udvikling. Samtidigt har givet de frivillige i havelauget en fælles forståelse og viden om, hvordan de enkelte delområder udvikles og plantes til. Eksempelvis workshop med skovhavedesigner Birgit Rothmann med tegning af en haveplan for skovhaven/abildgården, som har været rettesnor for bestilling af frugttræer og bærbuske samt designet af de enkelte bede og

sammensætninger.

Et stort engagement og en vedholdende arbejdsindsats fra de frivillige i havelauget. De frivilliges bidrag med både praktisk kunnen og viden om havebrug til projektet.

Elevernes deltagelse i havearbejdet på det lange ophold samt opbakning og engagement fra forstander, lærere, køkkenchef, pedel til at prioritere projektet og inddrage det i undervisningen og i synligheden af højskolen. Desuden har det også haft betydning med den lokale opbakning til Åben Have arrangementer og samarbejdet med skolerne og børnehaver.

Hvilke dele af projektet har medført flest udfordringer?

Uddyb, hvorfor de har været en udfordring

På grund af corona er en del offentlige arrangementer og foredrag samt fællesspisninger blevet aflyst og i stedet har workshops kun været for højskolens elever og en fast kreds af frivillige. Eksempelvis en planlagt plante-byttedag i april. Det kunne have skabt en endnu større opmærksomhed og opbakning til projektet og evt. lokket flere frivillige til havelauget, hvis flere arrangementer kunne være bredt mere offentligt ud - især i forårsmåneden før højsæsonen gik i gang. Det har generelt været en udfordring at rekruttere nye frivillige og nedlukningen og "pausen" hen over vinteren, har gjort det vanskeligt at holde gejsten oppe hos de faste frivillige, hvor man ikke har kunnet mødes fysisk på højskolen.

I forhold til samarbejdet med skolerne og børnehaverne har de været påvirket af corona situationen og de skiftende omstændigheder, som har gjort det vanskeligt at planlægge og at være ude i god tid. Samtidigt har det krævet ekstra ressourcer hos lærerne og pædagogerne at få dagligdagen til at fungere under de ændrede forhold. Da skolerne endeligt åbnede fuldt op i juni, var det ikke muligt at få gennemført så mange undervisningsforløb i haven, og havesæsonen var allerede langt henne i forhold til at nå at klargøre jorden og så grøntsagsfrø.

Er der elementer fra projektet, som vil blive forankret I jeres fremtidige højskolepraksis?

Hvis ja, uddyb gerne

• Åben Have og fællesspisninger koblet til årets gang i haven samt højtider vil være noget højskolen vil tænke ind i sin årsplanlægning. Eksempelvis en plante-byttedag, sommerfest/værkstedsudstilling i juni, høstfest i september og jule-arrangement i november/december. Det bidrager til at skabe en kontakt mellem højskolens elever, de frivillige og lokalsamfundet, hvor højskolen bliver en mere integreret del af lokalområdet. Samtidigt skaber det et fællesskab mellem de frivillige og eleverne, når de sammen tilrettelægger aktiviteter på Åben Have dage med stande med produkter og smagsprøver fra haven, udstillinger på højskolen samt udlodning af høstgaver. Fællesspisningerne er også en god måde at mødes på tværs af generationer og interesser i lokalområdet, hvor man har maden at samles og samtidigt smager på de råvarer, som er dyrket i højskolens have.

•Samarbejdet med lokale skoler og institutioner i nærområdet, som giver en kontakt mellem eleverne på højskolen og det omgivende lokalsamfund og nye idéer til haven og måder at mødes på tværs af interesser og aldersgrupper. Fortsat tilpasning og udvikling af undervisningsforløb og naturaktiviteter samt vejledning af lærere og pædagoger i art bruge haven og dens redskabskasser samt havens forskellige undervisningsrum.

•Borgerettede aktiviteter og foredrag om bæredygtigt havebrug, natur og kulturhistorie, hvor haveinteresserede og borgere i lokalområdet kan mødes og udveksle og dele viden. Det er samtidigt en måde at lokke flere frivillige til haven og få flere til at engagere sig i højskolens fællesskab og arbejdet med at vedligeholde haven.

•Forsat koordinering af opgaver samt oplæring og rekruttering af frivillige.
Der er fortsat behov for at rekruttere og fastholde frivillige til havelauget, hvor en tovholder/projektleder står for at planlægge og koordinere arbejdet i haven, så det spiller sammen med både køkkenets ønsker, fagene på de lange ophold og i forhold til de mange brugergrupper i haven. Det er vigtigt med en projektkoordinator, der har overblikket over havens udvikling og alsidige brug i både undervisning i lange ophold, korte kurser og til jord til bord aktiviteter og undervisningsforløb med lokale skoler og børnehaver.

Er der noget I vil gøre anderledes, hvis I skal lave et	Synliggørelse og formidling af Åben Have skal ske i god tid og via de rette medier. Evt. i samarbejde med og koordineret med lokale arrangementer i Løgumkloster, så det spiller sammen. Tættere dialog med de øvrige skoler i Løgumkloster området i forhold

lignende projektet i fremtiden?	til at udvikle og afprøve undervisningsforløb. Mere aktiv indsats for at rekruttere flere frivillige til havelauget.

Hvad er jeres samlede vurdering af projektets forløb i forhold til de opstillede projektmål?

I forhold til de opstillede projektmål er vores vurdering, at vi har fået skabt en bæredygtig have med en mangfoldighed af frugttræer, bærbuske, urter og grøntsager i tæt samarbejde med både elever på det lange ophold, frivillige og korte kursister. Efter hensigten har haven dannet ramme om både undervisning for lokale skoleklasser og folkeoplysende aktiviteter i lokalområdet. Haven har dannet ramme og givet inspiration til undervisning, nærvær, fordybelse og natur- og kulturhistorisk formidling. En fast gruppe af frivillige har engageret sig i havelauget og har været med hele vejen fra projektets spæde start og til nu, hvor delområderne har taget form. Det har været lærerigt og givende for både de frivillige og for eleverne, når de har arbejdet sammen om opgaver i haven og i fællesskab har formidlet haven til Åben Have. De frivillige er blevet oplært af hinanden og have-eksperter udefra, som har gjort dem klogere på havebrug og bæredygtighed fra forskellige perspektiver.

Åben Have arrangementerne har været en god måde at få forbundet højskolen med borgerne i lokalområdet, hvor haven har været et fælles mødested og projekt at samles om. Det har givet en mulighed for at mødes på tværs, dele viden og interesser og at få livet på højskolen koblet tættere sammen med byen.

Vi har også været udfordret af corona situtationen i forhold til at afholde offentlige arrangementer og herigennem synliggøre projektet og lokke flere frivillige til at være med i havelauget. Fokus har været på at fastholde den gruppe af frivillige, som allerede var engageret i efteråret 2020, og i løbet af sæsonen har der været brug for flere frivillige til at løfte opgaverne. Corona restriktionerne på skolerne og den delvise nedlukning i foråret har også påvirket, hvor mange aktiviteter og undervisningsforløb vi har kunnet planlægge i dialog med de involverede skoler. Vi har dog fået et godt samarbejde op at stå med friskolen i Løgumkloster, som har givet os gode erfaringer til det videre arbejde med skolerne i Løgumkloster i forhold til at åbne haven op for ude-undervisningsforløb og jord til bord aktiviteter koblet til skolehaven.

At få udviklingen af haven og samarbejdet med lokalsamfundet koblet tættere sammen med undervisningen generelt på højskolen, så det bliver en mere integreret med elevernes projekter og emner

på tværs af fag. At lærerne arbejder bedre sammen på tværs i forhold til at inddrage den levende middealderhave mere i både de kunstneriske/æstetiske fag og de filosofiske/eksistentielle fag.

hvad er de væsentligste erfaringer fra projektet i forhold til højskolernes folkeoplysende arbejde?

I forhold til højskolens folkeoplysende aktiviteter har Åben Have fungeret efter hensigten med at samle lokale borgere og interesserede med havens udvikling og idéer som omdrejningspunkt. Samtidigt har det åbnet op for nye måder at være sammen på tværs af generationer med sang i det fri og fællesspisninger med smage fra køkkenhaven og sæsonens råvarer. Oprettelsen og oplæring af de frivillige i havelauget har ligeledes bidraget til det folkeoplysende arbejde, hvor de frivillige er blevet en del af fællesskabet på højskolen og har samarbejdet med eleverne og sammen udviklet haven. De frivillige i havelauget har ligeledes inspireret eleverne med deres tilgang til løsningen af opgaverne i haven og generationer er mødtes om et fælles projekt.